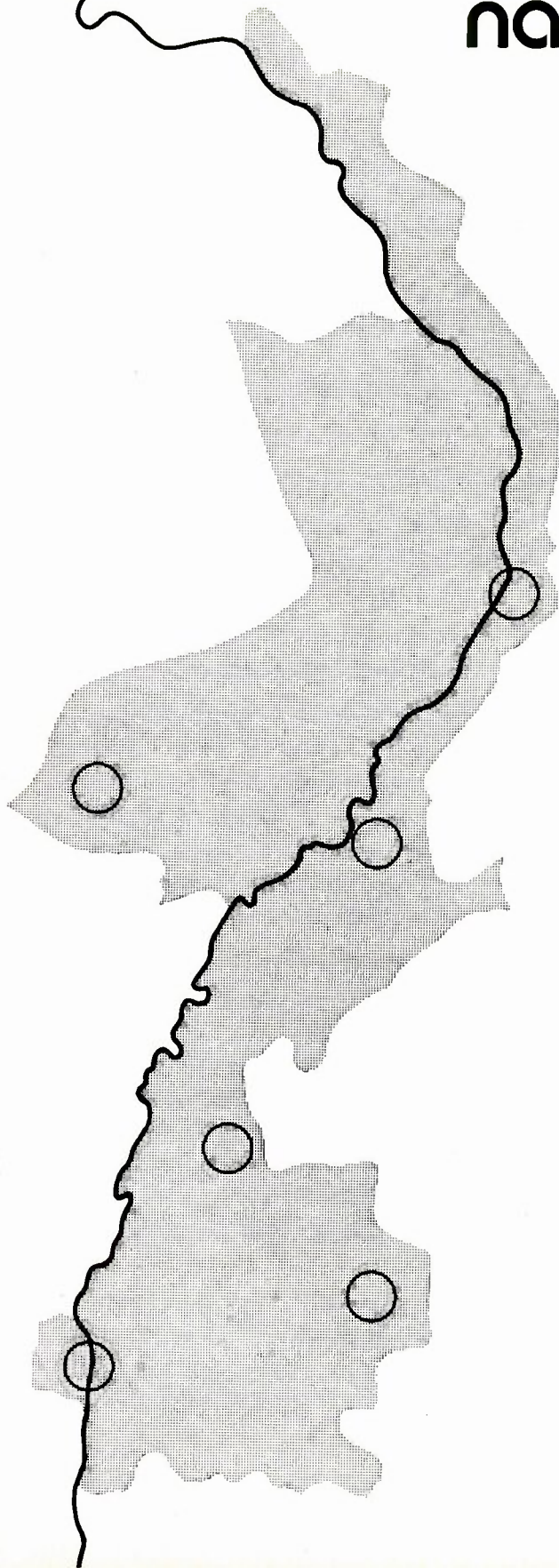

natuurhistorisch maandblad

KROENE KRANE

Daar zijn ze weer, vliegend richting Zuid
In grote getale, hun kroewe klinkt luid
Kraanvogels, hoog in de grijze lucht
Voor de naderende winter op de vlucht
In formatie, 'n golvende en wisselende V
Nemen de zomer mee

Ongaarne zien we dat gij ons verlaat
Wij weten wat ons nu te wachten staat
Gij laat ons achter in de grijze kilte
Van de schijnbaar levenloze winterse stilte
Gij ontvlucht de vorst, de sneeuw en mist
Een drang in U die dit beslist,

Wij blijven hier en zullen wachten
De vele korte dagen en koude lange nachten
Tot de kroeweroep weer wordt gehoord
En we U zien vliegen, nu richting noord
Als het zover is dan weten wij
De koude winter is voorbij.

H. Vergoossen Echt

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

MAASTRICHT, november 1978

REDACTIERAAD: mevr. drs. F.N. Dingemans-Bakels;
H.P.M. Hillegers; J.A.M. Heerkens Thijssen; dr. P.J. van Nieuwenhoven (wnd. hoofdredacteur); W. Ogg; drs. A.W.F. Meijer.
Redactie-adres: Bosquetplein 7 Maastricht (tel. 043-13671).

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellen van Maandbladen te zenden aan administratie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a Bosquetplein 7, Maastricht; tel. 043-13671.

Afzonderlijke nummers voor niet-leden *f* 2,50, voor leden *f* 1,75; dubbelnummers *f* 4,- resp. *f* 3,-
Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Voorzitter: Dr. P.J.v. Nieuwenhoven,
Trianonstraat 13, Maastricht. Tel. 043-18897

Secretaris: H.P.A.J. Gilissen.
Rector Thijssenstraat 9, Geulle. Tel. 04461-1179

Penningmeester: J.G.H. Schoenmaeckers, Johan Frisostraat 4,
Cadier en Keer. Giro 103 63 66 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

Lidmaatschap: m.i.v. 1 januari 1978 *f* 30,- per jaar (tevens gezinscontributie); Jeugdleden t/m 17 jaar *f* 7,50. Het maandblad wordt aan alle leden gratis toegezonden.

Litho's en Druk:
Stereo+Grafia, Maastricht.

INHOUD

	Pag.
Aan alle leden	153
Ook voor U	153
Oproep medewerking Kraanvogelonderzoek	154
Verslagen van de maandelijkse bijeenkomsten	154
Het voorkomen van de grote gele kwikstaart, in Zuid-Limburg	157
Periodieke verschijnselen bij planten en dieren	160
Orchideeën-expositie	164
Verslag van de tentoonstelling "van Pötsjesitoete en Ratnakke"	166
J.A. Nijkamp-prijs	167
Zadenlijst de Wevertuin	168

Aan alle Leden

Het ligt in de bedoeling, om binnen het Natuurhistorisch Genootschap een bomen-werkgroep op te richten, met de volgende doelstelling:

- Het inventariseren van oude bomen in Limburg.
- Het vastleggen van de standplaatsen, de plantdata en de eventuele historische achtergronden of legendes van bomen (b.v. boom geplant ter gelegenheid van geboorten, huisbouw, jubileum, e.d.)

Een ieder die hiervoor interesse heeft, kan zich opgeven bij de volgende adressen:

Natuurhistorisch Genootschap,
p/a Bosquetplein 7
6211 KJ Maastricht
tel. 043-13671

Jacques Curfs,
Kasteelstraat 6, of bij
6223 BJ Maastricht,
Tel. 043-622751

Mevrouw Coolsma,
Partijweg 1,
6228 AJ Wittem,
Tel. 04450-1136

Historische linde in Wolfshaag nabij kasteel Vaalsbroek. Toen in 1740 de huidige boerderij herbouwd werd, heette die reeds "Aan de linde". Ook de huidige Lindestraat in Vaals is naar deze boom genoemd. Twee jaar geleden is hij in een storm omgewaaid. Er is slechts wat wortelopslag van over.

foto: van Nieuwenhoven

OOK VOOR U?

Voor diegenen die geïnteresseerd zijn in recente gegevens over de verspreiding van amfibieën en reptielen in Limburg, ligt het rapport "Herpetologische waarnemingen in Zuid- en Midden-Limburg 1977" uitgegeven door de Werkgroep Limburg van de Nederlandse Vereniging voor Herpetologie en Terrariumkunde "LACERTA", ter inzage in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 6-7, Maastricht.

Beschikt U zelf over betrouwbare waarnemingen aangaande het vóórkomen van amfibieën of reptielen in Midden- en Zuid-Limburg, dan geldt zeker ook voor U de volgende passage, die ik uit het rapport heb gelicht:

"De gegevens worden verzameld aan de hand van formulieren. Deze worden kosteloos toegezonden indien daarom wordt verzocht. Voor het verzamelen van gegevens voor de volgende rapporten daarom hierbij het verzoek: Geef uw waarnemingen door! Alle gegevens, ook die van vrij algemeen voorko-

mende soorten, zijn belangrijk. Aan de hand daarvan kan meer kennis worden verkregen over en bescherming worden geboden aan de in Limburg voorkomende reptielen en amfibieën.”

Formulieren kunnen aangevraagd worden bij en ingevuld opgestuurd aan de commissaris herpetologische meldingen van de Werkgroep Limburg: C.J. Raaijmakers, v.d. Scheurstraat 57, Heerlen, te . 045-722331.

A.M.

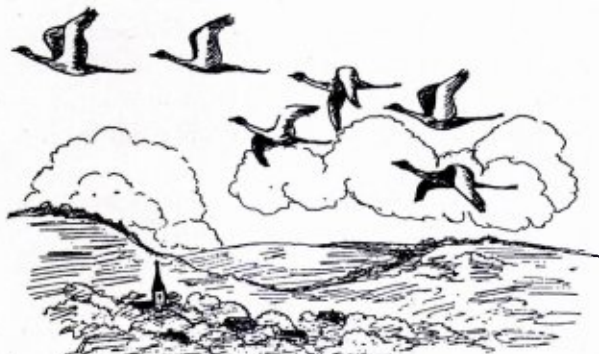
Oproep medewerking kraanvogelonderzoek

Ofschoon deze oproep eigenlijk te laat komt, en er al vele kraanvogels over Limburg zijn getrokken, wordt het zeer op prijs gesteld, indien U waarnemingen alsnog wilt doorgeven.

De volgende gegevens worden gevraagd:

1. aantal
2. plaats
3. tijd
4. vliegrichting
5. vlieghoogte
6. V- of lijn-formatie
7. pleisterplaatsen

Waarnemingen kunt U sturen naar het Natuurhistorisch Genootschap t.a.v. W. Ganzvles, Bosquetplein 7, 6211 KJ Maastricht.

Kraanvogels

Het Limburgs Landschap 1931-1956

VERSLAGEN VAN DE MAANDELIJKSE BIJEENKOMSTEN

te Maastricht op 5 oktober 1978

Bij afwezigheid van de voorzitter werd de vergadering geleid door de secretaris. Bijzonder welkom geheten werd onder andere, de heer P.H. Bouchoms, die blijkens een speurtocht van de administrateur, de heer Koomen, reeds 56 jaar lid is van ons Genootschap.

Tijdens de inleiding werd onder meer ook opgemerkt, dat er een toenemende behoefte is bij de leden, om georganiseerd natuurstudie te beoefenen. Verschillende studiegroepen blijken zeer actief. Een bomen- en plantenstudiegroep en een amfibieën- en reptielenstudiegroep zijn in oprichting.

Er zijn ook contacten met het bestuur van Pepijnsland te Echt. De secretaris las een gedichtje over kraanvogels voor van hun voorzitter Dhr. Vergoossen. Over de afgravingsproblematiek van het plateau van Margraten werd gediscussieerd aan de hand van de brief, die het Prov. Bestuur onder meer aan onze vereniging gestuurd had. Een paar significante punten uit deze brief waren:

- de werkgelegenheid heeft voorrang; 750 arbeidsplaatsen gedurende 20 jaar.
- de gewonnen mergel moet in Limburg tot klinker verwerkt worden.
- de concessie is niet verleend voor 40 jaar, maar voor 20 jaar, met mogelijke verlenging van telkens 10 jaar.
- er moet eerst een tunnel gegraven worden naar de ENCI.
- het concessiegebied wordt 79 ha kleiner; het krijgt verder glooiende hellingen, wordt cirkelvormig, moet aansluiten aan de Nekami-groeve, en moet op grotere afstand blijven van de bebouwing.
- de van Tienhoven-molen moet verdwijnen.
- er komt een commissie, die de mensen in deze streek gaat begeleiden.

– de concessie op deze voorwaarden is aanbevolen, hoewel het rapport over de grondwaterstand nog wordt afgewacht.

Br. Thomas More liet de aanwezigen een pracht van een miereleeuw zien.

Hij had bovendien nog een bijzondere pimpernoot (Kaukasische) bij zich, een hier niet veel voorkomende notesoort. Dit exemplaar was gevonden in het Savelsbos.

Het is echter bekend, dat in de tuin van de Beyart deze struik voorkomt evenals in verscheidene andere kloostertuinen in deze streek. Ze werden gehouden omdat de harde noten gebruikt worden om er rozenkransen van te maken.

Pratend over oude cultuurgewassen merkte Dhr. Kemp op dat in Xanten niet alleen een reconstructie te zien is van de Romeinse walmuren, maar dat ook de landbouw uit die tijd er is nagebootst. Zo vindt men er veldjes met spelt, emmer en gerst.

Tijdens de pauze kon de tentoonstelling Environmental Reactions 1978-2003 van Rod Summers bezichtigd worden.

Na de pauze richtte zich aller aandacht op de milieu-film Mensenwerk gemaakt in opdracht van de provincies.

Op 2 november 1978

Ook nu was de voorzitter niet aanwezig en werd de bijeenkomst geleid door de secretaris. Deze verwelkomde allereerst de heer Smitshuysen van de Speleoclub Limburg vanwege het feit dat deze zich bereid had verklaard na de pauze een dia serie te vertonen over een tocht door IJsland.

Verder deelde de secretaris mee, dat het museum zaden verstrekt die uit de Wevertuin afkomstig zijn. Verder vroeg hij de leden van de Kring Maastricht dringend hun gedachten eens te laten gaan over de formatie van een bestuur voor de eigen Kring. Tot nog toe is dit steeds vrijwel identiek geweest met het

dagelijks bestuur van het Algemeen Bestuur. Dit is, gezien de provinciale taak van het Genootschap, minder gewenst.

Mededelingen van de leden:

– De heer Kemp meende dat de tijd tot de pauze te kort was om alles te behandelen wat de leden naar voren wensten te brengen. De secretaris beloofde over de opzet van de bijeenkomsten met meerdere leden van gedachten te zullen wisselen.

– Enkele aanwezigen was het opgevallen dat de vogeltrek dit jaar later was dan andere jaren (de kraanvogels trokken nog in september). Mogelijke oorzaken: slechte zomer - goed najaar (?) - invloed van de maan (?).

Enkele wintergasten zijn blijkens de mededelingen van verschillende leden reeds aanwezig.

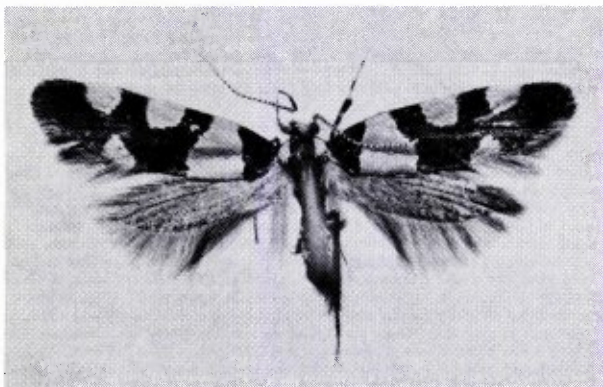
De spreuwen zitten weer op het Oranje- en Koningsplein, de Meerssenerheide, de Beyart en de Stationsstraat tussen de Alex. Battalaan en Wilhelminasingel.

– Er zijn ook weer meeuwen die in het grindgat te Eijsden overnachten. Blijkens ringvondsten komen deze dieren uit NW-Rusland, uit het Oostzee gebied.

– De roeken- en duiventrek is volop aan de gang.

– Br. Virgilius maakte ons attent op het feit dat het Zuid Afrikaanse kruiskruid (*Senecio inaequidens*) in Limburg steeds verder oprukt.

Hij had een hele mooie bijzonderheid te melden. De motrvlinder - *Eratophyes aleatrix*, (gen. et spec. nov) werd ondanks een vondst te Arnhem door Dr. A. Cox, beschreven door Dr. A. Diakonoff (Leiden, Ent. Ber. Amst, 35, 187-189) tot nog toe niet tot onze fauna gerekend. Br. Virgilius heeft nu echter nog 2 exemplaren verzameld die zich ontpopten uit een dode berkenstam, door hem gevonden te Well 1978, waardoor de vlinder als een inlandse soort aangemerkt kan worden. Br. Thomas More liet ons zaden zien van een oorspronkelijk uit W. China

Eratophyes aleatrix gen. et spec. nov., (Motvlindertje)

afkomstige struik, genaamd: *Decaisnea fargesii*, geplukt in de Beijart tuin. Aan de blauwrijpe takken hangen 's zomers trossen groengele klokjesbloemen en in de herfst blauwe vruchten. De plant behoort tot de familie Lardizabalaceae.

– December schijnt ook voor de natuurlijke historie een drukke maand te worden. Naast de reeds aangekondigde plantenstudiegroep bijeenkomst (14 dec. 20.00 uur Nat. Hist. Mus. te Maastricht) en bomenstudiegroep o.l.v. de heer Curfs en Mevr. Coolsma, start ook een vleermuizenstudiegroep met de jaarlijkse winterinventarisaties.

Naast de alarmkreet van Br. Thomas: Wat gebeurt er met het Cannerbos? hele stukken zijn namelijk kaal, bracht de secretaris ons ook een optimistisch bericht. De Bosse Fronten zullen zodanig hersteld worden dat de biotoop van de muurhagedissen niet aangetast wordt. Een en ander is het resultaat van een gedegen studie van twee Nijmeegse studenten en de activiteiten van de Werkgroep Bosse Fronten (Lacerta, IVN, NHG, Staatsbosbeheer e.a.).

De dia's na de pauze gaven ons een idee van de onmetelijke uitgestrektheid van IJsland. De geweldige variatie in bodemgesteldheid maar vooral van de immense schoonheid van de grotten die hier en daar door uitholling van lavastromen waren ont-

staan. Ook werd ons duidelijk dat er op IJsland nog veel is dat bestudeerd moet worden. Misschien kan dit een appel zijn voor avontuurlijke geesten, die blijkens het verslag van de heer Smitshuysen ook in Limburg rondwaren.

te Heerlen op 2 oktober 1978

Voor een goed bezochte vergadering gaf de kringvoorzitter het woord aan de heer Bult die mededeelde dat de heer Joosten graag opgaven zou ontvangen over het voorkomen van een in ons land nog niet zolang geleden aangetroffen nieuwe Kruiskruidsoort en wel *Senecio inaequidens*. Dr. Dijkstra antwoordde: bij het station Heerlen, idem Schaesberg, Maastricht, Meerssenerweg voorbij de tunnel. Verder België steengroeve bij het Albertkanaal te Eben Emael. Ook raadplege men *Gorteria*, 1978, deel 9, No. 4. Een goede Nederlandse naam zou kunnen zijn Afrikaans kruiskruid.

Daarna hield Dr. Dijkstra zijn aangekondigde voordracht. In het begin van deze eeuw wist de Zweed von Post stuifmeel uit veen te isoleren door het in een zwakke loogoplossing te koken, waarbij de humusstoffen in oplossing gaan. Bij het onderzoek van een veenlaag die vlak na de ijstijd ontstaan is treft men slechts stuifmeelkorrels aan van bomen die in een koude omgeving gestaan hebben, zoals wilg en berk. Naarmate het klimaat gunstiger werd nam het aantal boomsoorten toe. Dientengevolge vindt men ook meer stuifmeelkorrels in het hogere, dus later gevormde deel van het veen. Hiervan kan men een diagram samenstellen en de boomsoorten in percentages uitdrukken. Omgekeerd kan men van voorwerpen van menselijke of dierlijke aard, ook van voorwerpen uit een museum, die in het veen gevonden zijn, grofweg de ouderdom bepalen, aan de hand van zulk een diagram. Een onderbreking van het diagram van de stuifmeelkorrels van bomen door die

van struikheide geeft een korte verandering aan van het klimaat, waardoor het bos plaats moest maken voor een open terrein.

Tijdens de pauze was gelegenheid om stuifmeelkorrels onder een mikroskoop te bekijken.

Daarna vervolgde spr. zijn voordracht en sprak over mega- of macrosporen. Vooral werd de nadruk gelegd op de praktische toepassingen van deze sporen in de mijnbouw. Hierbij onderscheidt men de grove indeling. Begrijpelijk is dat er in het Onderkarboon andere planten en dus ook andere sporen waren dan in het Bovenkarboon. Dit Bovenkarboon kan men veel gedetailleerder indelen en onderzoeken. De kennis hierbij verkregen kan men gebruiken voor de ouderdomsbepaling van nog slecht bestudeerde kolenvelden en van diepe boringen bijv. in de Noordzee. Opvallend was dat sporensorten uit Brazilië dezelfde waren als die uit de Congo, wat het zoveelste bewijs is dat deze werelddelen vroeger een geheel gevormd moeten hebben. Bij de fijne gelijkstelling worden de sporensorten in percenten in een diagram uitgezet. Dit diagram wordt vergeleken met het diagram van een onbekende laag, bijv. na een storing. Behalve vergelijkingen van plaatselijke lagen werden ook lagen van Sm Maurits gecorreleerd met lagen van Limbourg Meuse, België.

Uitgebreider verslag over sporen is te vinden in het Natuurhist. Maandblad, 1960 No. 9-12 15-11.

HET VOORKOMEN VAN DE GROTE GELE KWIKSTAART, MOTACILLA CINEREA IN ZUID-LIMBURG

door F. Hustings & R. Kwak

1. Historische gegevens

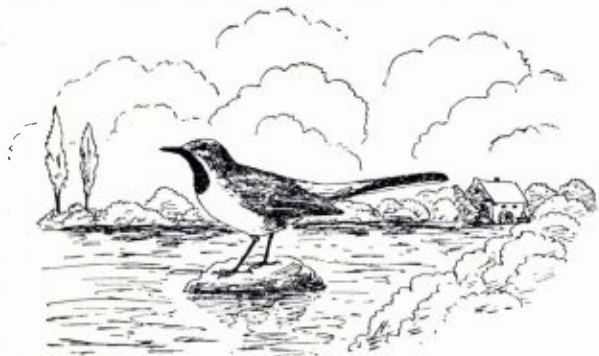
Hens (1965) noemde de Grote Gele Kwikstaart als broedvogel 'locaal vrij talrijk, hoofdzakelijk in Zuid-Limburg, elders zelden'. Hij ondersteunde deze bewering met de opsomming van een aantal gemeentes waarin de Grote Gele Kwikstaart broedde, alsmede een aantal losse broedgevallen. Het grootste deel van zijn gegevens heeft inderdaad betrekking op Zuid-Limburg bezuiden Sittard; daarnaast wist hij broedgevallen te melden uit Tegelen, Stein, Stevensweert, Swalmen, Arcen, Nunhem en Venray.

2. Huidige broedbestand

Door R. Kwak werd in 1975 een landelijk onderzoek begonnen naar onder andere de verspreiding van de Grote Gele Kwikstaart in Nederland. Hieraan werd ook in Limburg meegewerkt, onder coördinatie van F. Hustings. Hierdoor kon vanaf 1975 een redelijk compleet beeld van de stand van zaken verkregen worden.

Het landelijk broedbestand werd in 1975 en 1976 op 110 - 125 paar geschat, in 1977 op 130 - 150 en in 1978 150 - 170 paar. Hiervan bleek meer dan de helft op Limburgs grondgebied te broeden: in 1975 60 - 65 en in 1978 85 - 90 paar.

Opvallend hierbij is dat vrijwel alle Limburgse broedgevallen in Zuid-Limburg plaats vonden; ondanks een groot aantal waarnemers (onder andere bij het landelijk SOVON project) werden ten noorden van Sittard slechts enkele broedgevallen gemeld, dit terwijl Hens hier met zijn uiterst beperkte aantal medewerkers al minimaal 7 broed-

Grote Gele Kwikstaart Het Limburgs Landschap 1931-1856

plaatsen wist te vermelden! De door Hens vermelde broedgevallen dateren echter alle, met uitzondering van de uit Stein en Stevensweert, uit de periode 1900-1930. Latere opgaven van dezelfde broedplaatsen vermeldt hij niet. Het is dan ook goed mogelijk dat het broedareaal in die periode groter was dan het huidige.

3. Verspreiding in Zuid-Limburg

De belangrijkste broedplaatsen bevinden zich langs de onderstaande beken:

1978	lengte (km.)	aantal paren	dichtheid (pr./km.)
Geul	42,7	33 - 35	0,80
Gulp	10,1	7 - 11	0,89
Sinselbeek	14,5	2 - 4	0,21
Eyserbeek	11,8	7 - 11	0,76
Zieversbeek	3,5	3 - 4	0,86

Daarnaast werden nog broedgevallen vastgesteld langs de volgende beken: Geleenbeek 3 - 6, Mechelderbeek 1, Worm 1 - 2, Anselerbeek 2, Voer 3, Jeker 2 - 3, Noor 1 en elders 4 - 6 paar.

De maximale dichtheid werd vastgesteld langs de Geul met 21 paar over 12,6 km.: 1,67 pr./km.

Opvallend in bovenstaande tabel is de hoge dichtheid langs een smalle beek als de Zieversbeek, terwijl zich langs de veel langere Sinselbeek slechts een zeer klein aantal paren ophoudt. De verklaring hiervoor moet onder andere gezocht worden in de vervuilinggraad: de Sinselbeek wordt door de riolering van Vaals, Nijswiller, Wahlwiller etc. sterk vervuild (en, zoals Meerman, 1975, ook al aantoon, is dit al zeer lang, minstens een eeuw, het geval). De weinige broedparen die hier zitten bevinden zich dan ook op de meest gunstige plaatsen, bijvoorbeeld wanneer een kasteel met een gracht of vijver in de omgeving van de beek ligt. De Zieversbeek daarentegen is wel-

iswaar niet geheel schoon te noemen, maar is beslist niet zo vervuild als de Sinselbeek. Daar er bovendien enkele vijvertjes aan de beek liggen en er vrij veel nestgelegenheid is heeft deze beek een goed broedbestand.

Opgemerkt dient nog te worden dat smalle beekjes waar bovenstaande gunstige elementen ontbreken meestal geen Grote Gele Kwikstaarten herbergen.

4. Ontwikkeling van het broedbestand

Zoals onder 2 al vermeld werd, wordt het broedbestand van de Grote Gele Kwikstaart, zowel voor Limburg als voor geheel Nederland, in 1978 hoger getaxeerd dan in 1975. Dit is geen gevolg van een meer intensieve inventarisatie, maar van een reële toename. In de Achterhoek bijvoorbeeld, waar vanaf 1975 ieder jaar zeer intensief geïnventariseerd werd, werd tussen 1975 en 1978 een toename van 55% geconstateerd (zie figuur 1).

Ook in andere landen van West-Europa wordt een vooruitgang van het broedbestand gemeld: Groot-

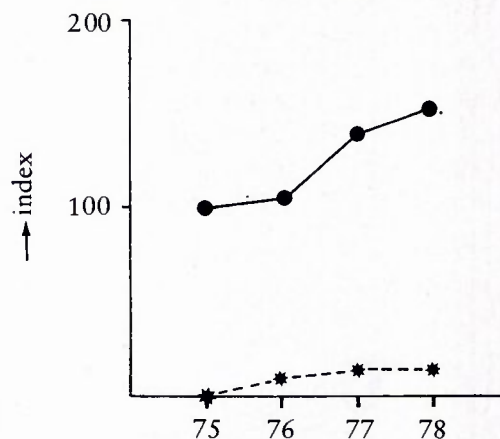

Fig. 1.: Ontwikkeling van het bestand van de Grote Gele Kwikstaart in de Oost-Achterhoek: broedparen ●—●, ongepaarde mannetjes *---* (het aantal broedparen in 1975 is op indexwaarde 100 gezet).

Brittanië (Sharrock 1976), Denemarken (Dybbro 1976) en Zweden (Roos 1976).

Aan deze vooruitgang ligt vermoedelijk de opeenvolging van milde winters, na de strenge winter 1962/'63, ten grondslag. Na deze winter werd in heel West-Europa, door vele auteurs, melding gemaakt van een sterke terugval van het broedbestand. In Zuid-Limburg speelt daarnaast mogelijk de plaatselijk toegenomen zuiverheid van het water een rol. Aan de Geleenbeek bijvoorbeeld werd in 1975 slechts één broedgeval met zekerheid vastgesteld en wel op een plaats die niet zo ver van de bron af is gelegen en waar het water nog onvervuild was. Meer stroomafwaarts, waar de beek ernstig vervuild was, werden geen broedgevallen gemeld.

In 1978 werden hier echter op minstens 2 tot 4 plaatsen broedgevallen ontdekt. Hierbij moet opgemerkt worden dat het water wat zuiverder is geworden tengevolge van de recente ingebruikneming van de waterzuiveringsinstallatie te Hoensbroek. Hetzelfde geldt waarschijnlijk voor de benedenloop van de Gulp.

Tenslotte kan er nogmaals op gewezen worden, dat blijkens de door Hens opgesomde broedgevallen, de soort nog steeds niet hetzelfde areaal (en waarschijnlijk talrijkheid) heeft als ze in het begin van deze eeuw had. Hetzelfde geldt vermoedelijk op landelijk niveau, gezien het feit dat Haverschmidt (1942) voor het eerste deel van deze eeuw als broedplaatsen o.a. noemt: Elspeet, Beekhuizen, Apeldoorn, Vaassen, Groningen, Vrijhoeve Capelle en Tongelre, alle plaatsen waar de afgelopen jaren geen broedgevallen werden gemeld.

5. Zwerfgedrag

Wanneer de jongen uitgevlogen zijn gaan ze dikwijls in de omgeving rondzwerfen. Zo worden jaarlijks aan de Geleenbeek nabij Douvenrade (Heerlen), waar de soort niet broedt, vanaf eind mei geregeld

Grote Gele Kwikstaarten waargenomen, blijkbaar afkomstig van de ca. 1½ km. verderop gelegen broedplaats nabij Welten - Heerlen.

Te Schinnen worden in dezelfde tijd Grote Gele Kwikstaarten aangetroffen op afstanden tot 2 km. van de broedplaats.

De soort is danook alleen in het vroege voorjaar (maart: zang, paren, april: nesten) goed te inventariseren.

6. Trek

Tijdens trektellingen in 1976 en 1977 bleek dat de Grote Gele Kwikstaart een regelmatige doortrekker is. Wanneer de trek precies begint is niet helemaal duidelijk, maar het grootste aantal trekkers wordt tussen half september en eind oktober gezien (fig. 2). In 1976 werden in het Maasdal steeds hogere aantallen dan in het 'binnenland' waargenomen. Waarschijnlijk wordt de trek hier gestuwd. Hoogste aantal op één dag: 13 ex. in 3 uur over de St. Pietersberg te Kanne op 10-10-1976.

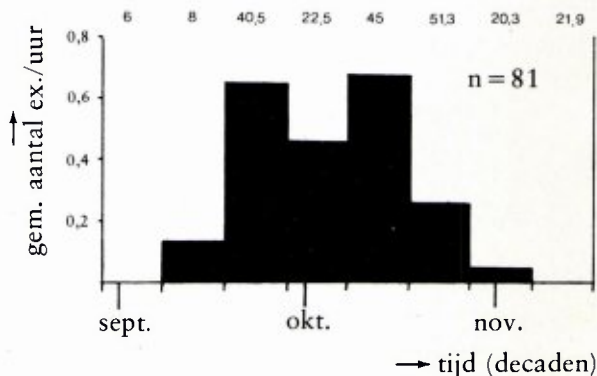

Fig. 2.: Doortrekverloop van de Grote Gele Kwikstaart in Zuid-Limburg aan de hand van trektellingen gedurende de vroege ochtenduren in 1976 en 1977 (de kleine getalletjes boven aan de figuur geven het aantal teluren aan per decade).

7. Voorkomen in de winter

Om een idee te krijgen van het eventuele voorkomen van de Grote Gele Kwikstaart in de winter werden eind december 1976 / begin januari 1977 een aantal beken ten zuiden en ten oosten van Valkenburg bezocht. Hierlangs bleken naar schatting al meer dan 30 ex. aanwezig te zijn. Aangezien er ten noorden en ten westen van Valkenburg niet geteld werd, evenals ten noorden en oosten van Heerlen, en de Grote Gele Kwikstaart in de winter (wanneer het niet vriest) vaak buiten de omgeving van de beken wordt waargenomen, moet het werkelijke aantal overwinteraars in Zuid-Limburg aanzienlijk hoger hebben gelegen: naar schatting minimaal 50 ex.

Waarnemingen gedaan in de opvolgende winters bevestigen dat de Grote Gele Kwikstaart in Zuid-Limburg regelmatig en in vrij groot aantal overwintert (ook Hens, pag. 111, vermeldt dat de soort zelfs in zeer strenge winters overwintert). Dit is des te interessanter daar de soort in Twente en de Achterhoek (de twee andere belangrijke broedgebieden in Nederland) niet of nauwelijks overwintert.

In hoeverre de overwinterende vogels broedvogels uit de omgeving dan wel noordelijke of oostelijke trekvogels zijn is niet duidelijk. Aangezien er langs de Gulp alleen exemplaren werden aangetroffen op de bekende broedplaatsen is het mogelijk dat althans een deel van de eigen vogels overwintert.

Geraadpleegde Literatuur:

Dybbro, T. (1976):

De danske ynglefugles udbredelse. Kopenhagen.

Haverschmidt, Mr. Fr. (1942):

Faunistisch overzicht van de Nederlandsche broedvogels. Leiden

Hens, P.A. (1965):

Avifauna van de Nederlandsche Provincie Limburg. 2e dr. Maastricht

Meerman, M. (1975):

De Geul, zij-rivier van de Maas. Kerkrade.

Meininger, P.L., R.G.M. Kwak & T. Heijnen (1977):

Verloop en enige resultaten van het onderzoek aan IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart in Nederland. stencil, 4 pp.

Roos, G. (1976):

Autumn migration of the Grey Wagtail *Motacilla cinerea* at Falsterbo with notes on long-term changes. *Anser* 15: 109-118.

Sharrock, J.T.R. (1976):

The atlas of breeding birds in Britain and Ireland. Aylesbury

PERIODIEKE VERSCHIJNSELEN BIJ PLANTEN EN DIEREN

V (slot)

door P.J. van Nieuwenhoven

met foto's van de schrijver

TREK

Onder trek verstaat men een verandering van verblijfplaats, die periodiek optreedt en gericht is op een bepaalde landstreek. Het verschijnsel komt algemeen in het dierenrijk voor en in alle werelddelen. In de tropen bijv. is de trek bekend van Wilde zwijnen en Olifanten. Aan het begin van de regentijd

verlaten zij de rivierdalen om de bergen in te trekken. Aan het einde van de natte tijd keren zij naar de op de rivieroever gelegen bossen terug. Het is duidelijk dat de dieren de dalen ontruimd moeten hebben voordat het begint te regenen, omdat zij anders verdrinken. De regen kan dus niet de direkte oorzaak zijn van hun vertrek.

Walvissen ontvluchten het ijsgebied voor het begin van de eigenlijke winter en werpen hun jongen in warme zeeën. Bij het begin van de zomer kunnen de dieren naar de poolzeeën terugkeren. Zij zijn dan sterk vermagerd, omdat in het tropische zeewater veel minder geschikt voedsel (walvisaas) voorkomt dan in de poolzeeën.

Ook onder de echte vissen is de trek een algemeen verschijnsel. In het warmere en voedselrijkere ondiepe water vindt de voortplanting plaats, bijv. Snoek. In het najaar worden de paaiplaatsen weer ontruimd en dat is maar goed ook! Het ondiepe water koelt immers het eerste af. Daar heeft dan ook de eerste afzetting van ijs plaats.

Sommige zoetwatervissen overwinteren zelfs in zee, bijv. het Driedoornige stekelbaarsje in het westen van ons land. Zij komen in het najaar in zee terecht door met de waterstroom mee te zwemmen. In de lente keren zij in het zoete water terug en trekken dan tegen de stroom in.

Toch is de trek van deze waterdieren niet het rechtstreekse gevolg van afkoeling, resp. verwarming. Dit is duidelijk waar te nemen bij dieren in de ondiepe kustzee. Garnalen bijv. keren vaak reeds in het vroege voorjaar naar de ondiepere gebieden terug, ondanks het feit dat zij daarbij in water terecht komen van lagere temperatuur! De gemiddelde temperatuur van het zeewater aan onze kust blijft nl. nog zes weken dalen, nadat die op het land al weer aan het stijgen is.

Het trekgedrag van al deze waterdieren wordt geregeld door het toenemende of afnemende licht onder invloed van de hypofyse.

Goed bekend is de trek bij een aantal vissen uit rivieren en bergbekken: Zalm, Prik, Fint. De jonge dieren trekken in het najaar naar zee en keren elk jaar als volwassenen in de rivier van hun geboorte terug. Hierbij moeten zij vaak stroomversnellingen en watervallen overwinnen. Geheel apart staat de

trek van de Paling, waarvan de volwassen dieren de Atlantische Oceaan oversteken naar de Sargassozee, waar zij paaien en sterven. De larfjes laten zich meedrijven met het water van de Golfstroom, dat hen in drie jaar naar de kusten van West-Europa voert. Zo gauw zij met brak water in aanraking komen verandert hun gedrag; zij gaan tegen de brakwaterstroom inzwemmen en bereiken zo de uitmondingen van de rivieren. Daar blijven zij opwaarts zwemmen totdat zij in stilstaand water gekomen zijn. Hier worden zij volwassen. Bij hun trek, die vooral 's nachts plaats heeft, laten zij zich niet weerhouden door hindernissen, zoals sluisdeuren, dijken en dammen. De jonge palingen verschijnen als glasaaltjes langs onze kusten, in het voorjaar. De volwassen dieren vertrekken tegen het einde van de zomer om nooit weer terug te keren.

Ook sommige insecten trekken. Bekend is dit vooral van sprinkhanen in warmere streken. Maar jaarlijks „bezetten” tal van soorten vlinders en ook libellen ons land. Zij zijn afkomstig uit Zuid-Europa, sommige zelfs uit Noord-Afrika. Hun trekdrift wordt opgewekt door overbevolking. Na het afzetten van de eieren gaan de volwassen dieren dood. De jonge dieren trekken gewoonlijk niet weg, maar sterven hier in het najaar.

Er is zelfs een dagelijks terugkerende trekbeweging bekend van plankton, zowel in zoet- als in zout water. De organismen verplaatsen zich omhoog of omlaag onder invloed van het daglicht. In zee is deze verticale verplaatsing van het plankton van belang voor de visserij: haringen moeten als typische planktoneters 's nachts naar de oppervlakkige wateren en konden daar met de vleet worden gevangen.

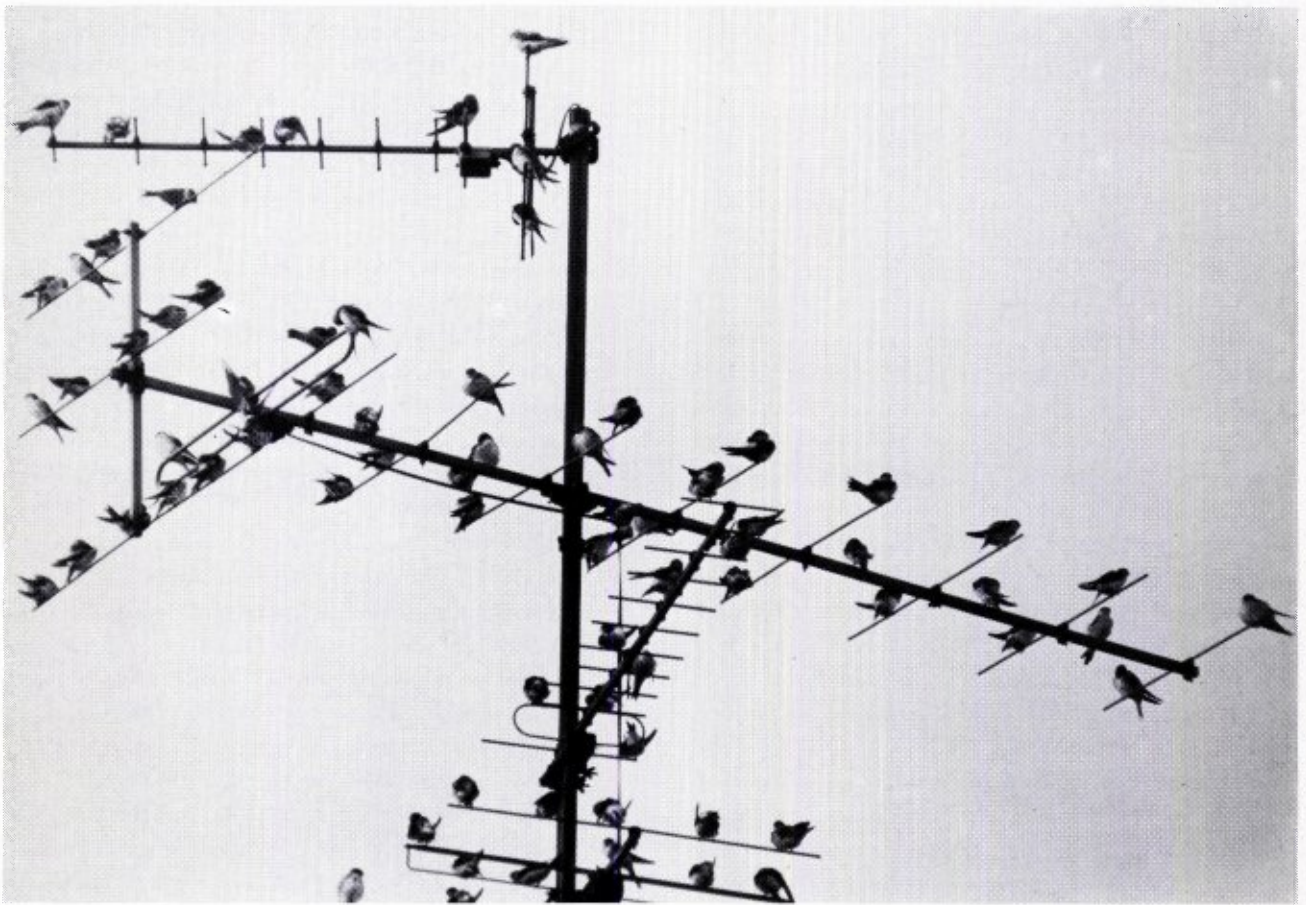
Het best is de trek bij vogels onderzocht. Door de herfsttrek schuift vrijwel de gehele vogelbevolking van het noordelijk halfrond naar het zuiden, in dezelfde richting dus als de vorstgrens. Vogels uit het hooggebergte komen omlaag, naar de dalen. Op-

merkelijk is het echter, dat vele vogels zich over veel grotere afstanden verplaatsen dan het eigenlijke wintergebied. Sommige vliegen zelfs tot over de evenaar.

In het noordelijk deel van zijn verspreidingsgebied is de vogel zomergast: Boerezwaluw. In het zuidelijk deel wintergast: Kramsvogel. Daartussenin doortrekker: Kraanvogel. Er zijn slechts enkele soorten in ons land die niet trekken. Wij noemen die standvogels: Huismus. Soms is dit niet-trekken slechts

schijnbaar, omdat de broedvogels uit een gebied wegtrekken en vervangen worden door wintergasten van dezelfde soort: Roodborst.

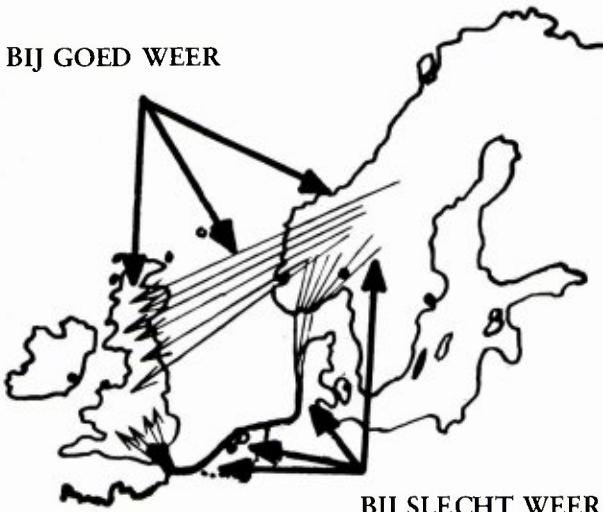
Alleen in het zomerkwartier wordt gebroed. In het noorden ontwikkelt zich na het smelten van de sneeuw een overvloed aan voedsel, vooral insecten. Bovendien zijn hier in de broedtijd de dagen lang, zodat de jongen veel kunnen eten en snel kunnen groeien: een duidelijk voordeel boven het wintergebied, dat bovendien vaak overbevolkt is.

Zomergasten: Huiszwaluwen vóór de trek

foto: van Nieuwenhoven

BIJ GOED WEER

BIJ SLECHT WEER

Trekgebied van de Vink

De trek eist een zware tol. Door storm, in mist of op zee komen enorme massa's vogels om het leven. Bovendien verongelucken er veel door toedoen van de mens: vangst en jacht, vuurtorens, hoogspanningskabels, enz. Van de voorjaarstrek merkt men dan ook veel minder dan van de najaarstrek.

Dat de ongunstige weersomstandigheden van de herfst meestal niet rechtstreeks van invloed zijn op het trekgedrag blijkt uit het feit dat de meeste vogels al lang verdwenen zijn wanneer de vorst invalt. Hoe vroeger de soort wegtrekt, hoe later zij ook terugkomt: Gierzwaluwen zijn bijv. al in het begin van augustus vertrokken. Deze vogels kennen de winter dus helemaal niet uit eigen ervaring.

Vogels die door voedselgebrek verzwakt of vermaerd zijn, kunnen niet meer trekken. Voor het vertrek heeft dan ook een sterke afzetting van vet plaats. Deze vetstofwisseling staat onder invloed van de schildklier. Het gehele trekgedrag schijnt hormonaal geregeld te worden. Er is een duidelijk verband met de toestand van de geslachtsklieren: tijdens de

trek naar het noorden zijn deze actief en gevuld, in het najaar passief en verschrompeld. Doch jonge dieren trekken ook, en deze hebben nog geen ontwikkelde geslachtsklieren.

Soms beginnen deze hun trek zelfs in de verkeerde richting! Wij nemen aan dat de dieren door hun hormoonstelsel op de trek worden voorbereid via de hypofyse, en deze staat onder invloed van het toenemen of afnemen van de daglengte. Het wegtrekken zelf kan door een verandering van het weer worden bepaald, bijv. bij vorstvluchten: Kievit, Leeuwerik.

In het voorjaar houden sommige soorten zich angstvallig aan bepaalde isothermen: Tjiftjaf.

Aanvankelijk meende men dat vogels altijd langs vaste wegen trokken: zee-kusten, bergpassen, rivierdalen, woestijnranden. Men kan echter overal trek waarnemen, bijv. op de Brunsummerheide, en daar constateren dat de vogels zich steeds aan een bepaalde richting houden: in het najaar ZW. Jonge vogels blijken over het vermogen te beschikken in deze richting te vertrekken, ook wanneer zij niet in het gezelschap van de ouden zijn. Zij kiezen deze aangeboren trekrichting ook, wanneer zij worden opgevangen en in een vreemde streek weer worden losgelaten.

Thans neemt men daarom algemeen aan dat de meeste vogels in een bepaalde richting, dus over een breed front, uit hun broedgebied wegtrekken. Zij oriënteren zich overdag op de stand van de zon, 's nachts op de sterrenbeelden. Oude dieren, die al eens aan de trek hebben deelgenomen, zijn in staat, hun eerste overwinteringsgebied terug te vinden, ook als ze zijn verplaatst. Naast een richtingszin beschikken veel trekvogels dus ook over een plaatszin! Zij laten zich hierbij leiden door hun herinnering en ervaring. Toch kan men van de trek het meeste te zien krijgen in rivierdalen, langs zee-kusten, op bergpassen. Deze trekroutes worden echter in de meeste gevallen

Wintergasten: Rotganzen op het wad

foto: van Nieuwenhoven

slechts noodgedwongen genomen. De dieren raken uit de koers doordat zij op natuurlijke hindernissen gestoten zijn, die zij onder bepaalde weersomstandigheden niet kunnen passeren. Zo gauw zij kunnen, verlaten zij de hun opgedrongen „stuwbaan” en vliegen in hun eigen trekrichting verder.

Bij sommige soorten trekken de individuen alleen: Koekoek. Andere verenigen zich tot grotere of kleinere groepen, die in los verband trekken: Kraai, Vink, of in typische formaties: Gans, Kraanvogel. Binnen de groep is het individu veiliger, en kan profiteren van de verminderde luchtweerstand.

Het trekgebied van de soorten, met de zomer- en winterkwartieren in de diverse streken, is bekend geworden doordat grote aantallen vogels zijn gevangen en van een ring voorzien, weer zijn losgelaten. Daardoor is ook gebleken dat de dieren het vermogen hebben in hun oude broedgebied of op hun geboortegrond terug te keren.

Veel kleine zangvogels, maar ook eenden en steltlopers, trekken s' nachts. Zo lopen zij minder gevaar door hun vijanden gegrepen te worden en hebben de hele dag beschikbaar voor het zoeken van voedsel. Het drukt zijn de morgenuren. Er is een duidelijk

verband tussen de hoogte waarop de vogels vliegen, en de kracht van de wind, die zij tegen hebben. Hoe harder het waait, hoe lager zij vliegen. Bij windstil weer, of wanneer de vogels de wind mee hebben, vliegen zij hoog, en zijn dan niet of moeilijk te zien: geheime trek. Onder deze omstandigheden storen zij zich nauwelijks aan zee-kusten en andere hindernissen, maar nemen de kortste weg. Men kan tegenwoordig deze trek, ook 's nachts, zichtbaar maken op het radarscherm.

ORCHIDEEËN-EXPOSITIE

Dank zij de samenwerking die het bestuur van de kring Noord- en Midden-Limburg van de Nederlandse Orchideeën Vereniging is aangegaan met het bestuur van de Stichting Botanische Tuin van Steyl te Tegelen, kan de orchideeën-collectie in de "Jochum-Hof" meer op peil worden gebracht, en voor de toekomst verzekerd zijn van een nog betere verzorging.

Om deze samenwerking tot uitdrukking te brengen, is er voor zaterdag 16 december en zondag 17 december aanstaande een orchideeën-expositie georganiseerd in de tropenkas van de "Jochum-Hof", en wel tijdens de normale openingstijden van de tuin van 14-17 uur.

Daarnaast zullen er dit weekeinde regelmatig orchideeënfilms worden vertoond in de bovenzaal van het documentatiecentrum, en bestaat de mogelijkheid om in de leeszaal kennis te nemen van de op orchideeën betrekking hebbende literatuur. Orchideeënplanten en boeken zijn dan eveneens te koop.

Handelsorchidee

foto: van Nieuwenhoven

Ook zullen leden van de vereniging in de "Jochum-Hof" aanwezig zijn om voorlichting te geven over het doel en streven van de Nederlandse Orchideeën Vereniging, en kan men tevens bij hen terecht voor advies over de kweek en de verzorging van orchideeënplanten.

Orchideeën behoren tot de grootst in aantal bloeiende plantenfamilies. Men treft ze over de gehele wereld aan.

Langzaam maar zeker verdwijnt het mysterieuze waas en is de orchidee niet meer zo kostbaar. Orchideeën die we tegenwoordig zelfs op de markt of in de supermarkt kunnen kopen worden in eigen land voor de handel gekweekt, dus niet als (botanische) bloem geïmporteerd.

Ze zijn afkomstig uit de tropische oerwouden, groeien op kale bomen of rotsen en hoog in de bergen. De groeiomstandigheden variëren van tropisch warm tot koud klimaat. Evenals andere tropische kamerplanten verschijnt ook de orchidee hier en daar in de vensterbank.

Heeft men "groene" vingers, dan kan het lukken deze plant weer opnieuw in bloei te krijgen. Op deze wijze durft men wel weer een nieuwe soort te proberen. De belangstelling voor deze fascinerende plant wordt gewekt en de hobby is geboren. Het kweken en/of verzorgen kan op allerlei manieren gebeuren, nl. in de vensterbank, in een kamervitrine en natuurlijk eenvoudiger in een verwarmde hobbykas, waar temperatuur, vochtigheid en ventilatie makkelijker te regelen zijn.

Dat er veel orchideeën-kwekers in ons land zijn, bewijst het aantal van ± 2300 leden die ingeschreven zijn bij de Nederlandse Orchideeën Vereniging. Deze vereniging is weer onderverdeeld in kringen. Deze kringen zetten zich in om de amateur-kweker te helpen en te adviseren. Dit doen ze door het organiseren van maandelijks kringavonden, waarop deskundigen worden uitgenodigd om dialezingen te houden, en door het houden van demonstraties. Verder zijn er lezingen betreffende groeiomstandigheden, temperatuur, licht en lucht, ziekteveroorzakers en dienovereenkomstige bestrijdingsmiddelen, soorten potmateriaal enz.

Regelmatige contacten tussen de leden van de kring onderling zijn belangrijk om eigen problemen met elkaar te kunnen bespreken en om van elkaar ook ervaring op te doen.

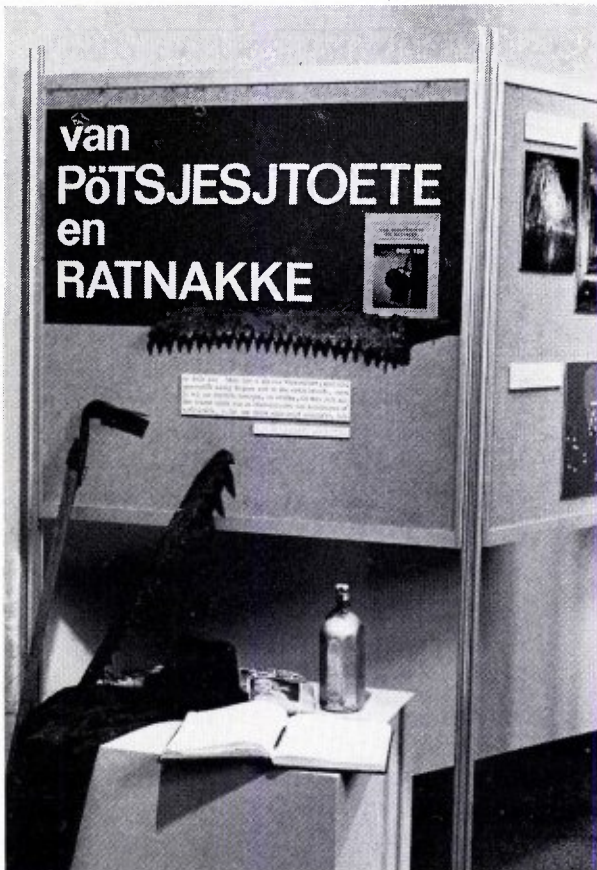
Omdat er in Limburg slechts één kring was van de Nederlandse Orchideeën Vereniging, hebben enkele leden de mogelijkheid bekeken om in de regio Noord- en Midden-Limburg ook een kring op te richten.

Deze kring is van start gegaan in februari 1978, en ze heeft iedere tweede maandag van de maand een bijeenkomst in de cantine van het Militair Tehuis, Antoniusstraat te Blerick. Geïnteresseerden zijn hier steeds van harte welkom.

VERSLAG VAN DE TENTOONSTELLING "VAN PÖTSJESJTOETE EN RATNAKKE"

door Ed de Grood

In samenwerking met de Edukatieve Dienst van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht werd door de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven in het voorjaar van 1977 een tentoonstelling vervaardigd over techniek en gevolg van de onderaardse kalksteenwinning in Zuid-Limburg. De studiegroep verzorgde het inhoudelijke element, de feitelijke

Tentoonstelling van Pötsjesjtoete en Ratnakke.

produktie én de eerste opstelling in de gemeente Valkenburg. Het museum regelde de financiering en de tournee die de tentoonstelling als nieuwe "ronde-reizende ekspositie van het Natuurhistorisch Museum" door de provincie Limburg zou maken. Een voorbeeld dus van vruchtbare samenwerking tussen Museum en Genootschap.

De bedoeling van deze ekspositie over de vroegere mergelwinning was te wijzen op de cultuur- en natuurhistorische waarden van onze onderaardse kalksteengroeven aan de hand van het aloude ambacht "blokbreken", als menselijke activiteit waaraan uiteindelijk elke Zuidlimburgse "grot" z'n ontstaan te danken heeft.

De ekspositie heeft in totaal twaalf opstellingen gekend, waarvan tien in Nederlands Limburg en twee in Belgisch Limburg.

De opstellingsplaatsen met de respectievelijke bezoekersaantallen waren:

1.	1977	Valkenburg (Streekmuseum)	500
2.	"	Beek (Heemkundemuseum)	300
3.	"	Hoensbroek (Kasteel Hoensbroek)	21000
4.	"	Berg en Terblijt (Basisschool)	400
5.	"	Venray (Schouwburg)	5000
6.	"	Echt (Pedagogische Akademie)	600
7.	"	Maastricht (Natuurhistorisch Museum)	1500
8.	"	Eijsden (Basisschool)	300
9.	"	Brunssum (Ontmoetingscentrum)	900
10.	1978	Kanne B. (Zaal onder de Kerk)	2000
11.	"	Meerssen (Gemeentehuisij)	1000
12.	"	Bokrijk B. (Openluchtmuseum)	43500
		Totaal	77000

De tentoonstelling heeft veel mensen bereikt. Een bezoekersaantal van 77000 is voor een tournee van een rondreizende ekspositie van het Natuurhistorisch Museum ongekend hoog. Wèl moet daarbij rekening gehouden worden met het leeuwanaandeel dat de opstellingen in Hoensbroek en Bokrijk (B.) hierin hebben. Zulke hoge bezoekersaantallen zijn daar mogelijk geweest omdat de betreffende instellingen -mét of zónder onze ekspositie- nu eenmaal zo'n groot aantal bezoekers trekken.

Wat de inhoudelijkheid betreft kunnen we natuurlijk alleen maar hópen dat de ekspositie een bijdrage heeft kunnen leveren aan een herwaardering van een oud kultuurgoed dat het in deze tijden hard te verduren heeft.

Koninklijke Nederlandse
Natuurhistorische Vereniging

J.A. NIJKAMP-PRIJS

De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging heeft in 1962 een bijzondere prijs voor jongeren ingesteld, die werd genoemd naar de scheidende voorzitter, de heer J.A. Nijkamp.

Het doel van deze prijs, die om het jaar wordt toegekend, is de bevordering van actieve natuurstudie en/of natuurbescherming door jongeren.

Aan de prijsvraag kan worden deelgenomen door iedereen, die de leeftijd van 21 jaar nog niet heeft bereikt op de sluitingsdatum van de inzending.

Juist nu in het middelbaar en hoger onderwijs meer wordt gewerkt in de richting van zelfstandig of groepsgewijs onderzoek van een bepaald onder-

werp, wil de vereniging met deze prijs een mogelijkheid bieden, om een eenmaal begonnen werkstuk ook in bredere kring bekendheid te geven.

Jongeren, zowel individueel of als groep, worden uitgenodigd een werkstuk in te zenden, dat getuigt van hun actieve beoefening van de natuurstudie of van actieve deelneming aan natuurbescherming.

Het begrip "werkstuk" wordt hierbij ruim gesteld. Het kan o.a. zijn een verslag van veldwaarnemingen, een foto- of diaserie met toelichting, een studie van samenlevingsverbanden of een beschouwing op het gebied van de natuurbescherming.

De inzendingen zullen worden beoordeeld door een jury, waarin het onderwijs, de biologische wetenschap en de vereniging zijn vertegenwoordigd. Bij de beoordeling zal mede worden gelet op leeftijd en vooropleiding van de inzenders.

De naam van de winnaar zal in het verenigingsorgaan "Natura" worden gepubliceerd, met daarbij een- zo nodig verkorte - weergave van het werkstuk.

De prijs bestaat uit een Diploma en een geldsom van f 250,-, waarbij de jury zich het recht voorbehoudt, deze te verdelen over maximaal 2 gelijkwaardige inzendingen. De prijs wordt bekend gemaakt en zo mogelijk uitgereikt tijdens de Vertegenwoordigende Vergadering van de Vereniging, volgend op de jury-uitslag.

De werkstukken moeten onder een schuilnaam worden ingezonden vóór 1 maart 1979 bij het Bureau van de K.N.N.V., Burg. Hoogenboomlaan 24, 1718 BJ Hoogwoud. Zij dienen vergezeld te zijn van een enveloppe, waarin zich naam, geboortedatum, adres en opgave van school of vereniging bevinden.

Natuurhistorisch Museum Maastricht

ZADENLIJST DE WEVERTUIN 78/79

Acanthus mollis L., zachte acanthus
Aconitum vulpária Rchb., gele monnikskap
Aconitum napellus L., blauwe monnikskap
Allium schoenoprasum L., fijn bieslook
Allium vineale L., kraailook
Aquilegia vulgaris L., wilde akelei
Astragalus glycyphyllos L., hokjespeul
Atropa bella-donna L., wolfskers
Borago officinalis L., bernagie
Cárum carvi L., echte karwij
Calendula officinalis L., goudsbloem
Campanula persicifolia L., perzikbladig klokje
Centaurea jacea L., echt knoopkruid
Chaerophyllum temulum L., dolle kervel
Chrysanthemum parthenium (L.), Bernh. moederkruid
Corydalis lutea (L.) D.C., gele helmblom
Cynoglossum officinale L., hondstong
Delphinium consolida L., wilde ridderspoor
Digitalis purpurea L., vingerhoedskruid
Dipsacus pilosus L., kleine kaardebol
Dipsacus laciniatus L., kaardebol (adventief)
Fagopyrum esculentum Moench, boekweit
Geranium sanguineum L., bloedoioevaarsbek
Geum urbanum L., gewoon nagelkruid
Helianthemum nummularium (L.) Mill., groot zonneroosje
Hieracium amplexicaule L., stengelomvattend havikskruid
Iris pseudacorus L., gele lis
Inula helenium L., griekse alant
Levisticum officinale Koch, lavas
Matricaria recutita L., echte kamillé
Melandrium rubrum (Weig) Garcke, dagkoekoeksbloem
Myrrhis odorata (L.) Scop., roomse kervel
Oenothera biennis L., gewone teunisbloem
Ononis spinosa L., kattedoorn
Onopordum acanthium L., wegdistel
Origanum vulgare L., wilde marjolein

Primula elatior (L.) Hill., slanke sleutelbloem
Primula veris L., echte sleutelbloem
Salvia officinalis L., echte salie
Salvia sclarea L., scharlei
Sanguisorba minor Scop., kleine pimpernel
Sanguisorba officinalis L., grote pimpernel
Saponaria officinalis L., zeepkruid
Silene vulgaris (Moench) Garcke, blaassilene
Sylibum marianum (L.) Gaertn, mariadistel
Verbascum densiflorum Bertol., stalkaars
Veronica officinalis L., mannetjes ereprijs
Viola odorata L., maarts viooltje

Te bestellen:

Natuurhistorisch Museum, Maastricht, Edukatieve Afdeling.

KASTELEN IN LIMBURG

"Onlangs verscheen de tweede druk van "Kastelen in Limburg" de 116 pagina's tellende uitgave van de Stichting Limburgse Kastelen, waarvan de eerste succesvolle druk uitkwam in het Monumentenjaar 1975. Het boekwerk, samengesteld door de heer J. Th. H. de Win, oud-archivaris te Maastricht, omvat de afbeeldingen van een honderdtal weerbare burchten, riddermatige huizen en kasteelachtige behuizingen in de provincie Limburg, elk voorzien van een beschrijving die enkele regels historie omvat en een aanduiding omtrent de huidige staat van onderhoud.

"Kastelen in Limburg" wordt U franco toegezonden na storting van f 15,- op giro 166.71.52 t.n.v. Stichting Limburgse Kastelen te Venlo of op de bankrekening van genoemde stichting 48.40.80.571. Amro-Bank Venlo met vermelding "Kastelen in Limburg".

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Kring Maastricht:

donderdag 7 december, 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum.

Br. Thomas More Poels vertelt aan de hand van di'a's iets over de geheimen van de groeven in Zuid-Limburg.

WNF-filmavond op 30 november 1978 in de Sphinx-zaal te 20.00 uur aan de Boschstraat te Maastricht. Toegang gratis.

Programma: Gentle Giants of the Pacific: een kleurenfilm over de trek van Walvissen en Waddenzee-Vogelland, film.

Kring Heerlen

maandag 4 december, 20.00 uur in café-restaurant A Gene Bek, Mgr. Schrijnenstraat 20.

De Heer Lemmerling uit Valkenburg zal spreken over: kruiden, heksenwaan en volksgeloof.

De Heer Lemmerling, bekend als auteur van "Oet vreuger jaore" en van zijn bijdragen in de I.V.N.-Natuurgids over heemkundige onderwerpen, behandelt in het eerste deel van zijn voordracht het gebruik en misbruik van kruiden. Hierop aansluitend wordt de oorsprong van diverse volksgebruiken en volksgezegden toegelicht. Tot slot zal een blik worden geworpen op het volksgeloof en de heksenwaan van de 15^e en 16^e eeuw.

2 januari 1979:

In aansluiting op de voordracht van de Hr. Reijst zal ons lid de Heer van Geel een lezing houden over: Amphibieën en reptielen.

Kring Venlo

11 december, 20.00 uur, Goltziusmuseum, in samenwerking met het Wereldnatuurfonds Nederland: Lezing van Dr. E.F. Jacobi, oud-directeur van Artis over: Natuur, Natuurbehoud, Natuurbeheer.

"WERELD IN DUISTERNIS" SPELEO NEDERLAND een expositie over grotten en grotonderzoek

Van 2 december 1978 tot en met 28 januari 1979 organiseert het Museum voor het Onderwijs te 's-Gravenhage in samenwerking met de Nederlandse Vereniging voor Grot- en Karstonderzoek "Speleo Nederland" een expositie betreffende alle facetten van het grotonderzoek: speleologie genaamd.

Buiten vele foto's zijn ook vele objecten te zien waaronder gesteenten, mineralen, druipsteenformaties, biologisch materiaal, technische uitrusting e.d.

Tijdens de expositie zal regelmatig een video-band worden vertoond, zodat men op zeer uitgebreide wijze kennis kan maken met zowel de wetenschappelijke als de sportieve speleologie.

De expositie wordt gehouden in:

Museum voor het Onderwijs,
Hemsterhuisstraat 2e,
's-Gravenhage.

Geopend van 2 december 1978 t/m 28 januari 1979

Openingstijden: ma-vr. 10-17 uur

za-zo 13-17 uur.

De W.N.F.-kalender - dit keer met extra mooie kleurenopnamen - is met vele andere nuttige en aardige sinterklaasgeschenken te koop in de bekende Pandawinkeltjes:

Adressen in Limburg

Kerkrade	mevr. E. Athmer-Aghina Willem Sophiaplein 12	tel. 045-412717
Maastricht	mevr. H. Regout-van Kempen Graaf v. Waldeckstraat 33	tel. 043-16137
Venlo	mevr. A. Faassen-Custers Stalbergweg 348	tel. 077-14637
Venray	mevr. W. Cleerdin-Janus Korte Drilweg 4	tel. 04780-3442
Weert	mevr. T.v.d. Sandt-v.d. Venne Rubenslaan 1	tel. 04950-22020
Roermond	Pierre Lommen, Ranger-consul Bisschop Boermansstraat 68	tel. 04750-14962
Schipperskerk	mevr. R.v.d. Geer-Joosten Waddenlaan 2	tel. 04490-6565

DE NATUUR IN

Natuurwandelingen I.V.N.-Limburg

Zondag * Dagtocht door de bossen, weiden en velden rond
3 december Gulpen, o.l.v. I.V.N.-Kerkrade/Eygelshoven. Op-
gave tel. 045-455403 of door storting busgeld op
gironr. 2526537 IVN-Kerkrade. De bus vertrekt te
Eygelshoven 9.00, Haanrade 9.05, Chevremont
9.10, Oranjeplein 9.15, Maria Goretti 9.20, Kaal-
heide 9.25 en Onderspekholz 9.30 uur.

Zondag * Lustrumwandeling Eyserbos, Etenaken en bossen
17 december bij Wijlré, o.l.v. I.V.N.-Eys. Vertrek kerk te Eys om
10.00 uur (Lunchpakket).

Zondag * Brunsummerheide, o.l.v. I.V.N.-Brunssum. Ver-
24 december trek Heemtuin a.d. Nic. Maesstraat (LTM-halte
Langeberg te Brunssum om 14.00 uur.

2e Kerstdag * Midwinterwandeling in de bossen van Elsloo,
26 december o.l.v. I.V.N.-Elsloo. Vertrek Restaurant Den Haam
om 14.00 uur

* Kerstwandeling Stammenderbos, o.l.v. I.V.N.-
Spaubeek/Schinnen. Vertrek parkeerplaats tennis-
baan Spaubeek om 14.00 uur.

* Kerstwandeling langs kasteel Oost en via de Kluis
naar de „Sjloensmeule”, o.l.v. I.V.N.-Valkenburg.
Vertrek VVV-kantoor om 14.00 uur.

Zondag * Oudejaarswandeling omgeving Drielandenpunt te
31 december Vaals (pas meenemen), o.l.v. I.V.N.-Heerlen. Ver-
trek P-plaats drielandenpunt om 14.00 uur.

Winteravond-programma I.V.N.

Op deze avonden is iedereen welkom, toegang is
gratis ook voor niet-leden

Maandag * Dia-avond over zijn reis door de Israël door de heer
4 december Habets, o.l.v. I.V.N.-Elsloo. Aula van de St. Gillis-
school a.d. Bandkeramiekersstraat te Elsloo om
20.00 uur.

Maandag * Film over „Natuur uit eigen omgeving” van de
11 december heren Maas en Meijers, o.l.v. I.V.N.-
Belfeld/Tegelen/Beesel. Zaal Café de Boer, Bolenweg
te Belfeld om 19.30 uur.

Dinsdag * Vogels, wintervoeding en voorbeelden voor het
12 december maken van nestkasten, door de heren van Geelen en
Veenstra, o.l.v. I.V.N.-Geleen. Bibliotheek, Pr. de
Lignestr. 28 te Geleen om 20.00 uur.